

روزنامه‌چه سفر حج و عتبات

۱۲۷۹ - ۱۲۸۰

فیروز علی حیدرآبادی
به کوشش: رسول جعفریان

تنها نسخه این سفرنامه به شماره ۹۸۲ در کتابخانه مولانا آزاد در دانشگاه اسلامی علیگر نگهداری می‌شود. حجم آن بیست صفحه کوچک نه سطری است و مع الاسف دو صفحه از تصویری که در اختیار ما بود، بسیار کم رنگ و لذا برخی از کلمات آن قابل خواندن نبود. در کنار برگ اول آن نوشته شده است:

رساله هذا را به روز جمعه ششم ماه ذی الحجه الحرام ۱۲۷۹ در حرم مکه معظمه زاد الله قدرا از مسوده مبیضه کردم. فیروز علی عفی عنه. این مطلب را نشان می‌دهد. به نظر می‌رسد نسخه موجود، نسخه اصل بوده و خط خوردگی‌ها و اضافاتی که در حاشیه صورت گرفته

فیروز علی، سفر حج خود را از میانه سال ۱۲۷۹ از شهر بمبئی آغاز کرده و با کشتی و به راه دریایی به سمت یمن و از آنجا به جدّه رفته، از آنجا راهی مدینه شده است. وی پس از زیارت مدینه منوره به سمت مکه آمده و پس از انجام حج به جدّه رفته است. فیروز علی سپس با کشتی راه رفته را بازگشته از راه دریا به دریای عمان و خلیج فارس رفته در بصره پیاده شده از آنجا سفر عتبات خویش را آغاز کرده، سامرا، کاظمین، کربلا و نجف را زیارت کرده و با بازگشت به بصره، به وسیله کشتی راهی بمبئی شده و از آنجا به حیدرآباد بازگشته است.

هرچند سفرنامه حاضر بسیار خلاصه نوشته شده، اما حال خالی از فایده نیست. در برخی از بخشها

اطلاعات مختصر اما قابل توجه است. برای مثال، درباره اماکن زیارتی مدینه منوره، اطلاعات ریز و جزئی خوبی را ارائه کرده که برخی از آنها در ذهن یک شیعه هندی حیدرآبادی جالب توجه است. بحث از راه حج، وسائل سفر و حتی قیمت‌ها نیز در نوع خود قابل استفاده است. همان طور که اشاره شد، این روزنامه‌چه، هم سفر حج است و هم عتبات؛ امری که برای یک شیعه به ویژه شیعه حیدرآبادی امری دوست‌داشتنی و منطبق بر علائق اوست. روی صفحه اول شش بیت مرثیه نیز از شخصی به نام میرزا فصیح درج شده است. سفر فیروز علی حیدرآبادی که در شعبان سال ۱۲۷۹ آغاز شده است در رجب سال بعد یعنی پس از یازده ماه خاتمه یافته و وی با خیر و خوشی به آغوش خانواده خویش بازگشته است. همان طور که اشاره شد برخی از کلمات ناخواناست که جای آن را نقطه چین گذاشتیم. این به ویژه در یکی دو برگ اخیر بیشتر است. همچنین برخی از اصطلاحات خاص هندی نیز در این متن بکار رفته که برای فهم درست آن باید به منابع خاص آن مراجعه کرد. مصحح از روی علاقه ای که به انتشار سفرنامه‌ها دارد، در حد بضاعت خود تلاش کرد تا متن را تا آنجا که ممکن است کم غلط عرضه کند. از دوست عزیزم حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای فاضلی که تصویری از این نسخه را در اختیار بنده گذاشتند، تشکر می‌کنم.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَمَا هُوَ أَهْلُهُ

اما بعد:

به روز شنبه بیست و هفتم ماه شعبان المعظم جهت حج از بندر ممبئی عازم عتبات عالیات بر آمده، شب بر لب دریا به روز آورده، یکشنبه در جهاز مکی سوار شده، روز شنبه سلخ ماه مذکور لنگر برداشتند، و به روز پنجشنبه شانزدهم ماه مبارک، وقت شب، اعنی شب جمعه، در دره جبل مکلا جهاز را لنگر کرده. روز جمعه هفدهم منه، قریب به لب دریا در بندر مکلا که قریه‌ای از ملک عرب و در دامن کوه واقع است بردند و هفت روز مقام کرده، بیست و سوم روز پنجشنبه بود، بعد دو پَهر^۱ لنگر برداشتند و باد مراد یافتند، و بعونه در شب شنبه بود دو گَهَنته^۲ از حد عدن درگذشته، به روز شنبه بعد یک گَهَنته داخل باب سکندر که تلاطم امواج بحری آنجا کلاه بر باد می‌برد، هوش از سر می‌برد. شور دار و گیر از چار سو بلند، گویا آوازه صور می‌دمید. دو جبل از یمین و یسار که فیما بین بیش از نیم گروه^۳ عرصه ندارد، و بر جبل یسار،

۱. نوعی واحد اندازه گیری. به معنی ظهر است.

۲. نوعی واحد اندازه گیری. گهته به معنی ساعت.

۳. به معنی فرسنگ است.

فرنگی قلعه مستحکم بنا کرده است.

از اینجا سمت قبله از مغرب برگردید و به قطب شمال رسید. قطب جنوبی هم پیداست. تا روز غره ماه شوال که یوم پنج شنبه بوده است، سمت قبله، گاه است که مایل به مشرق و گاهی به شمال یافتیم. و هم درین عرصه، مخا و حدیده و کوه یلملم و غیره هم گذشت. یلملم خاص در روز عید الفطر طی کردم.

در جده و زیارت قبر حوا

پس به تاریخ چهارم منه، روز یکشنبه وقت سه پهر در بندر جده جهاز را لنگر کردند. سمت قبله در جده خاص به مشرق است. پس به روز سه شنبه ششم ماه به قبوض فی کس^۱ یک قروش منزل گرفته فرود آمدیم. و به روز هفتم به زیارت حضرت جدّه ماجده که قبه مبارک از شهر یک میل کسری زائد خواهد بود، رفتم، و مشرف شدم، و قبر مبارک طول دو صد و هشتاد و هشت ذرعه، به ذرعه دست، و عرضاً نه ذرعه است، و از هر دو طرف دیوار مستطیل و نیز سمت بالین و پایین قریب به چهار ذرعه است. پس به تاریخ شانزدهم روز جمعه، بعد عصر به سواری سمبک، روانه بندر رابس [رابغ؟] شده به روز یکشنبه هیجده ماه وقت سه پهر در بندر رابغ فرود آمدیم. سیر کردم. شام روانه پیشتر شده، بعد یک روز در بندر رأس که از آبادی سوای یک منزل حُسن ندارد، رسیده، بر استرهای کرایه که از آنجا تا مدینه منوره و از آنجا تا مکه معظمه فی شتر بیست ریال معین کرده بودم، سوار شده، وقت دو ساعت از شب گذشته روانه شدیم، و در همون شب، بعد دو فرسخ رسیده، بعد از کمی یک شتر میر حاجی علی صاحب منزل کردیم.

زیارت قبر ابوذر غفاری

پس به روز چهارشنبه بعد ظهر از آنجا کوچ کرده، وقت صبح پنج شنبه، بیست و دوم، در قصبه سفره که هشت فرسخ مشهور است فرود آمدیم و برای زیارت حضرت اباذر غفاری - رضی الله عنه - به قریه ریزه که از سفره به فاصله یک گروه تقریباً خواهد بود، و حالیا سوای علامت دیوارهای شکسته ندارد، رفتیم و مشرف شدیم. قبر مبارک، در صحنی که از بر چارسو کوه های پست و بلند دارد بر چبوتره^۲ خام واقع است، و جانب راست قبر دختر آن جناب بر چبوتره دیگر بوده است، و از چار جانب حصار هم دارد، و عجیب مقام متبرک است که تعلق به دیدن دارد. و در همین شب پنج شنبه موضع بدر را که مشهد حضرت حمزه است،^۳ در وسط راه گذاشتیم و از آنجا روانه به پیشتر شده، به روز جمعه بیست و سوم در مقام میرعباس فرود آمدیم و از آنجا بالای چشمه که

۱. قیمت هر یک نفر.

۲. به معنی سکو.

۳. حرف عجیبی است، حمزه در احد به شهادت رسید که خود مؤلف هم بعد از این بیان خواهد کرد.

مشهور به میر محمد است، به روز شنبه بیست و چهارم منه منزل کردیم.

زیارت بقیع

و از آنجا به روز یکشنبه بیست و پنجم ماه داخل مدینه طیبه شدیم و در مکان حاجی محمد امرالله مزور^۱ که قریب تر به حرم محترم است، منزل گرفتیم.

و همون روز مشرف به زیارت جناب رسول خدا - صلی الله علیه و آله - و حضرت سیده - صلوات الله علیها - شدیم، و به تاریخ بیست و ششم به زیارت جنت البقیع ضریح حضرت امام حسن (ع) و حضرت امام زین العابدین (ع) و زیارت حضرت امام محمد باقر (ع) و حضرت اما جعفر صادق - صلوات الله علیهم - که اندرون ضریح مبارک یک صندوق است، مشرف شدیم. و در همان ضریح صندوق دیگر که برای حضرت عباس، عم جناب رسول خدا - صلی الله علیه و آله - مشرف شدیم؛ و در همان قبه به زیارت ضریح مقدسه جناب سیده - صلوات الله علیها - هم مشرف شدیم.

زیارت احد

سپس به روز بیست و نهم به کوه احد که به فاصله یک گروه از مدینه طیبه، به سمت مشرق واقع است از دروازه شامی رفتیم و از زیارت حضرت حمزه (ع) و دیگر شهدای احد مشرف شدیم، و محل شهید شدن دندان مبارک و محل نشستن آن حضرت بر سنگی تکیه زده که اثر قرن مبارک در سنگ کوه پیداست، و محل پیاده شدن آن جناب در عین [حین!] هنگامه حرب و غایب شدن از نگاه اعدا رفتیم و زیارت کردیم.

بار دیگر زیارت برخی مزارات بقیع

و به روز سی ام به زیارت حضرت عقیل بن ابی طالب و حضرات زینب و کلثوم و رقیه بنات آن حضرت (ص) و زیارت حضرت حلیمه دایه آن حضرت و زیارت حضرت ابراهیم پسر آن حضرت مشرف شدیم، و بر قبر و قبه ... و.... هم حق خدمت به جا آوردیم، لکن آن چنان که دلم می خواست؛ و قبه ازواج آن حضرت سواى حضرت خدیجه الکبری هم دیدم. و قبر [ابو] سعید خدری راوی آن حضرت هم دیدم.

زیارت قبا

و غره ماه ذی القعدة بود، شنبه به زیارت مسجد قبا و مسجد سُقیّا و مسجد جناب سیده و مسجد جناب امیر (ص) و محل آسیا گردانی جناب سیده (س) که در پهلوی همان مسجد واقع است، مشرف شدیم، و هم در باغ فدک رفتیم،^۲ و چند دانه صدر به دست خود از درخت چیدیم و خوردیم و هسته آن هم با خود

۱. کسی که زائران را برای زیارت راهنمایی می کند.

۲. این باغ اگر هم به اسم فدک بوده ربطی به فدک معروف در تاریخ که بیش از یک صد و هفتاد کیلومتر با مدینه فاصله داشته و در شمال آن واقع است، ندارد.

گرفتیم، و به زیارت مسجد ردّ شمس و بئر خاتم و مسجد قبا که قوت الاسلام نیز گویند مشرف شدیم. محل نزول آیه رحمت در پهلوی مسجد و مقام نشستن ناقه آن حضرت (ص) در صحن مسجد نیز زیارت کردیم.

و به زیارت جناب فاطمه بنت اسد والده جناب امیر - علیه السلام - و ام حضرت عقیل در یک قبّه با صندوق چوبین مشرف شدیم. و مسجد نزول مائده که روی سنگ زمین مسجد هفت تا نشان گذاشتن، طرف دارد و مقام نشستن شتر آن حضرت، و جایی که اثر سم اسب و هم اثر پای شتر بر سنگ پیداست، زیارت کردیم.

زیارت مساجد مدینه و قبر پدر پیامبر (ص)

و به تاریخ چهارم، بیرون شهر به قدر دو فرسخ برای زیارت رفتیم، و اول بالای سر... رسیده، خدمت ها کردیم.

پس به مسجد قبلتین رفتیم، و باز به مسجد فتح، محل نزول سوره فتح، و بعد از آن به مسجد سلمان فارسی، پس به مسجد جناب امیر - علیه السلام - داخل شدیم، و زیارت و نماز بجا آوردیم و باز به مسجد عمر، خدمت ها کردیم.

و به روز ششم که چهارشنبه بود، به زیارت حضرت عبدالله والده آن حضرت - صلوات الله علیه و آله - و زیارت مالک بن سنان، واقع شهر، مشرف شدیم.

و به روز هفتم در دولت خانه حضرت امام جعفر صادق - علیه السلام - به زیارت اسماعیل فرزند آن حضرت (ص) مشرف شدیم.

و به روز دهم با حاجی صالح مدنی اثنا عشری که بیرون حصار اولین، با هزار کس از مؤمنین جا دارد، به زیارت دولت سرای حضرت امام جعفر صادق - علیه السلام - نه خانه اولین که در سقیفه جناب امیر علیه السلام واقع است - در محله بنی هاشم، رفتیم و مشرف شدیم.

سپس به سقیفه بنی ساعده که در قلعه بنی ساعده واقع است، رفتیم.

پس به مسجد جناب امیر - علیه السلام - که کنار شهر واقع است رفتیم. و به روز پنجشنبه چهاردهم به زیارت داخلی بیت الحزن جناب سیده - صلوات الله علیها - مشرف شدیم.

حرکت به سمت مکه

پس به روز شانزدهم، یوم شنبه بعد از نماز عصر در آنجا کوچ کرده، وقت نماز مغرب مقابل مسجد شجره بر بئر علی، غسل بجا آورده، احرام بسته، دو رکعت نماز خوانده روانه پیشتر شده، صبح هفدهم بر بئر [میر] محمد، مثل وقت آمدن، فرود آمدیم و بئر [میر] محمد منزل کرده تا مقام سفرا، و من بعد آن در راق [راغ]

و از آنجا در قصیما و از آن در عصفان، و از آنجا در وادی فاطمه و از آنجا به تاریخ بیست و هشتم روز جمعه، وقت یک پاس شام به ... سر (از غدیر؟) آمده و الحمد لله که داخل مکه معظمه گردیده، با حاجی مفتاح مطوف ملاقات نموده، شب مثل مسافران زیر آسمان بسر برده، صبح یک منزل به هفت ریال کرایه گرفته، آنجا فرود آمدیم و شب یکشنبه برای طواف خانه کعبه رفتیم، و تمام عمل مع سعی و تقصیر و عمره بجا آوردیم، و محل شده به منزل خود نشستیم.

عرفات، مشعر، منی

پس به روز هشتم ماه ذی الحجه الحرام، یوم یکشنبه، بعد غسل و نماز ظهر احرام حج بسته، روانه مقام منی شدیم، و در مسجد خیف نماز مغربین بجا آوردیم، و از منا هم راهی عرفات شده رسیدیم، و بعد زوال غسل کرده، بعد از نماز ظهرین از اعمال و دعا هر چه توانستیم به عمل آورده؛ پس بعد غروب آفتاب قبل از نماز مغرب، باز به مشعر الحرام عود کرده، هشتاد تا سنگریزه برای رمی جمرات چیده، نگاه داشته، آن شب در آنجا خوابیده، بعد قبل از طلوع آفتاب از آنجا کوچ کرده، رسیده.

روز دهم سه شنبه پاسی از روز گذشته برای رمی به جمره عقبه رفتیم، و بعد مراجعت به مقام خود، دنبه‌های^۱ قربانی به قیمت یک ریال و نصف بعد الربیع خریده، قربانی کردیم.

پس یازدهم روز چهارشنبه، صبح برای طواف خانه کعبه و سعی ما بین صفا و مروه رفتیم، و وقت مراجعت، قبل شام در منی هر سه جمرات را سنگ باران ساختیم.

پس روز دوازدهم نیز رمی جمرات ثلاثه کردیم و نماز ظهر و عصر را در مسجد خیف گزارده معاودت به مکه معظمه نمودیم.

درباره مسجد الحرام

در و دیوار و ارکان مع بعض مقام و ممبر و غیره تخمیناً پیمایش کردیم.

اولاً رکن حجر الاسود رو به مشرق بعد آن دروان^۲ بیت الحرام به فاصله چهار دست از مقابل حجر و چار و نیم دست بلند از زمین.

ثانیا رکن عراقی که جانب یمین آن میزاب طلا کرده است رو به شمال.

بعده حجر حضرت اسماعیل (ع) که دیوار دار پهلدار [؟] مثل کمان بر دور آن از رکن عراقی تا رکن شامی حلقه زده، آن را حطیم^۳ گویند، و آن همه سی و سه دست است که از وسط حلقه حطیم تا دیوار خانه دوازده دست فاصله دارد، و هر دو گوشه، اعنی مبتدا و منتهای حطیم، از دیوار خانه، چار دست دور است.

۱. گوسفند

۲. شادروان

۳. در نسخه: حطیم. (موارد بعد نیز هکذا).

بعد از آن رکن شامی که جانب یسار میزاب طلا واقع است رو به مغرب. بعده مستجار، اعنی موضعی که برای ولادت جناب امیر المؤمنین دیوار خانه شکافته شد، و جناب فاطمه بنت اسد داخل خانه گردید. و پیش از این دری هم در آنجا ساخته بودند.

بعده به فاصله چهار دست رکن یمانی است رو به جنوب، پس دیوار مکه دروازه بیت الحرام دارد از رکن تا رکن هفتم دست و دیوار هم جنب آن پانزده دست و سمت سوم و چارم بر همین نمط، و کل دور چار سمت خانه شصت و چار دست دارد.

زیارت قبرستان جَنَّتِ المَعْلَى

و پانزدهم یکشنبه برای زیارت به جَنَّتِ المَعْلَى رفتیم، و به زیارت حضرت عبدالمطلب و حضرت عبدمناف و حضرت ابی طالب و حضرت آمنه و حضرت خدیجه الکبری مشرف شدیم. و بعد از آن به مسجد جن رفتیم. پس به مولد جناب رسول خدا - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ - که قَبَّه کوچکی در قَبَّه مبارک که پاره سنگ سیاه مسقط الراس مبارک نصب است، رفتیم.

بعده به حجره حضرت خدیجه الکبری رفتیم. پس همونجا به مولد جناب سَیِّده - صلوات الله علیها - و حجره عبادت جناب رسول خدا - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ - که دو انگشت کم ... نُه شبر عرض و چهار انگشت کم یازده شبر طول دارد.

و محل آسیا گردانی جناب سَیِّده - صلوات الله علیها - رفتیم و زیارت کردم. بعد از آن به دیواری در اثنا سر راه آمدم. از آنجا سنگ علامت زبان پیداست که به حکم خدا به آن حضرت گویا شده بود.

ورود به جدّه

پس به تاریخ بیست و سوم روز دوشنبه فی شتر سه ریال کرایه کرده، سوار شده، روانه جدّه گردیده در جدّه فرود آمدم.

صبح بیست و چهارم داخل جدّه گردیدم و به تاریخ شهر محرم الحرام ۱۲۸۰ روز دوشنبه فی کشتی دوازده رویه داده، بر جهاز فیض عالم سوار شدم، و به تاریخ سوم ماه جهاز لنگر برداشتند، و در مخا و حدیده فرود نیامده، از باب سکندر گذشته، از پانزدهم تا هیجده ماه باد تدبیرا یافتیم، بادی تند و تیز که از لطمه های دریا، دنیا حبابی بیش در نظر نمی آمد.

ورود به بوشهر

پس تاریخ بیستم منه، در مسقط رسید، جهاز لنگر کردند، و دو روز مقیم مانده، روانه پیشتر شده، از کثیری بنادر مثل بندرعباس و کیلگون و سماوات و جنبش و غیره گذشته، به تاریخ شانزدهم ماه صفر روز پنج شنبه داخل بوشهر گردیدم. و فی کَس، یک قران، کرایه داده در حسنیه فرود آمده، به تاریخ هشتم ماه ربیع الاول روز جمعه، به قلعه حاجی عبداللهی تا بصره، فی کَس، سه قران کرایه پیش داده، بسر قرار داده،

سوار شده، تاریخ دهم روز یکشنبه در خازن لنگر انداخته، تا سیزدهم منه مقیم آنجا بوده چاردهم روز پنج شنبه ... (فرود) آمدیم و به زیارت حضرت محمد حنیف، اعنی ضریح مبارکش که در مقام غیبت ساخته‌اند از آبادی به قدر یک گروه دور مشرف شده، وقت مغرب لنگر را برداشتند و شانزدهم منه قریب یک پاس باقی مانده به دریای شیرین رسیدیم.

بعد از آن به محرم رسیدیم و یک روز لنگر مانده، به تاریخ بیست و یکم روز پنج شنبه داخل بصره گردیده، در علی مقام منزل گرفتیم، و منتظر دودی نشستیم. و الحال که دودی رسید، به حساب فی کس بیست و یک قرآن کرایه داده، به تاریخ چهاردهم ربیع الثانی سوار دودی شده، سیزدهم منه، روانه بغداد شدیم، و همون روز که جمعه بوده موضع به زیارت قبه مبارک حضرت کفل [؟] - علی نبینا و آله و علیه السلام - که سمت [یا: پشت] دریا واقع است، مشرف شدیم.

پس به تاریخ هفدهم روز سه شنبه بغداد و از آنجا به سواری عراق [؟] ... به کاظمین - علیهما السلام - که یک فرسخ بود رسیدیم، و خانه شیخ علی به فی یک قمری گرفته، در آن منزل کرده، مشرف به زیارت مولایان و آقایان و سیدان ... حضرت امام موسی کاظم و حضرت امام محمد تقی علیهما السلام مشرف شدیم.

پس بیست و یکم ماه روز سه شنبه وقت سحر [؟] هر قاطر سرنشین به ده قران گرفته، روانه سامرا مبارک شده، بغداد رها [؟] نمودم، در راه تا نصف شب بسر بردم . بعد از آن، از آنجا بار کرده، در کاروانسرای جدید منزل کردم، و قریب به صبح از آنجا روانه شده، سراب که هشت فرسخ است، فرود آمدم. صبحی از آنجا کوچ کرده، وقت نصف النهار به روز شنبه بیست و چهارم منه، داخل سامرا مبارک که پنج فرسخ است شدم، و خانه سید محمد هر شب، دو قمری به سرداب [؟] و همه منزل کردیم، و بعد دو ساعت مشرف به زیارت مولایان خود آقایان و سیدان .. حضرت امام علی نقی و حضرت امام حسن عسکری - علیهما السلام - و حضرت نرجس خاتون در یک ضریح و .. حضرت حکیمه خاتون هم که در یک قبه هستند، و قبه مبارک رو به جنوب واقع است، مشرف شدم.

بعد از آن به بارگاه اقدس مولای صاحب الزمان و امام العصر خود - صلوات الله علیه - آمده مشرف زیارت شدیم. در دروازه جناب عسکری - علیه السلام - تا در مسجد جناب صاحب ... یک صد و سه و نیم به ذرع دست فاصله دارد و از در مسجد تا در سراب که داخل در ... مسجد است یازده ذرع است. پس به سرداب مبارک جناب صاحب که نوزده ... [پله] دارد ... عرض است در چند ... دیگر داخل شدیم و زیارت خواندیم. پس بر سر غار موضع غیبت آمدم که تخمینا به قدر . و شش طول و عرض می باشد، و عمق آن به قدر یک آدم مانند چاه ... پس زیارت کردم و شرفها دریافتم. و بیرون سرداب در مسجد آمده نماز کردم . مسجد دو درچه دارد، و عرضا سی دو ذرع بوده است. در سرداب و در مسجد هر دو رو به قطب شمالی واقع است، پس چارشنبه و پنج شنبه و شب جمعه در آنجا مشرف بوده، روز جمعه بیست و هفتم وقت صبح بار کرده، به روز یکشنبه بیست و نهم ماه همون ماه، داخل کاظمین شدم، و به تاریخ دوم ماه جمادی الاولی روز چهارشنبه برای زیارت حضرت به بغداد رفته، مشرف شدم.

پس به تاریخ ششم روانه کربلای معلی شده، شب در راه منزل کرده صبح بار کرده، بعد زوال در مسیب فرود آمدم، و به زیارت حضرت محمد و ابراهیم فرزندان حضرت مسلم مظلوم که در صحرا از آبادی یک گروه دور دو قبه زمردین دارند، رفته، مشرف شدم. پس شب در مسیب بوده، قرب به صبح از آنجا کوچ کرده، بحمدالله که به تاریخ هشتم روز سه شنبه وقت ظهر داخل ارض اقدس کربلای معلی گردیده، اول به شرف زیارت مولی خود مشرف شده متصل به خیمه گاه در خانه ای منزل کردم به سمت قبله. از بوشهر در اماکن مروری حقیر، قبله از غروب مایل به طرف چپ واقع است که مغرب بر چشم راست باشد. دروازه اندرونی بارگاه اقدس اعنی قبه مبارک خاص رو به قبله واقع است. پس سر مطهر حضرت جانب مغرب و پایین جانب مشرق و عقب سر مطهر سمت شمال از این زیارت آن حضرت کی از هندوستان پایین غروب و شمال می خوانیم، محاذی بالای سر مبارک مایل به عقب سر مطهر واقع می شود و روضه اقدس جناب ابوالفضل عباس علیه السلام تا در صحن از در صحن جناب سید الشهداء اعنی صحن کوچک، هشتصد و پنجاه ذرع فاصله دارد به ذرع دست.

پس به تاریخ بیست و چار منه، روز چهارشنبه روانه نجف اشرف شده، به تاریخ بیست و هفتم روز جمعه داخل و مشرف شدم. الحمدلله ...

به تاریخ سوم ماه جمادی الثانی روز جمعه از حضور مولای خود رخصت شده شب بمجدم [؟] بسر برده صبح روز شنبه بر کشتی نشسته مراجعت نمودم.

روز دوشنبه سیزدهم ماه به بصره رسیدم در علی مقام منزل گرفتیم و به هفتم منه سوار غراب دودی روانه شدم. سلخ منه در بندر بمبئی فرود آمدم و سه روز مقیم آنجا بود. سوم روانه و در یازدهم ماه رجب ۱۲۸۰ به حیدرآباد رسیدم و مع الخیر به عزیزان برخوردم.

۲۲۷۱

کتابخانه آیت الله العظمی
امام خمینی
مدرسه علمیه

مدرسه میرزا فتح

خاسته از کتب
روزنامه حج
از نظر علی حیدر آبادی
۳۵
۴
رساله در باره آیه و احکام
در حج و عمره

اکامی بر کتب کلامی که در این کتابخانه موجود است
کتب ابن عربین بر کتب شیخ و جمیع کتب در کتب
فی فروع و اصول و کتب جامعیه و کتب جامعیه
زیر و نشور و زخام بر کتب در کتب کتب
بزرگ و کتب جامعیه کتب شیخ و کتب در کتب
کتابخانه جامعیه و کتب در کتب

